

dijaloga, suživota i nenasilja na lokalnoj i globalnoj razini«.

Danijel Labaš, profesor komunikologije, posebno se bavi osnovama komunikologije, semiotikom u masovnom komuniciranju, novinarskom etikom, filmom i religijom, nasiljem u medijima, psihološkim aspektima masovne komunikacije; predsjednik je Društva za komunikaciju i medijsku kulturu te voditelj projekta Djeca medija. U prilogu *Nasilje u medijima*, popraćeno vizualnim prikazima, ukratko se osvrće na nasilje i medije, na različite pristupe nasilju, na učinke nasilnih sadržaja, na kratkoročne i dugoročne učinke medija, na stvarno i virtualno nasilje u medijima, na nasilje filmova i glazbe, na nasilje i videoigre. Na temelju kratkoga opisa prikazanih slikovitih stravičnih prizora, autor želi svratiti pozornost na opasnosti nasilja u medijima, posebice za maloljetnike. Imajući u vidu letimičan prikaz priloga, objavljenih u zborniku *Religija i nasilje*, u kojima autori raznih profesija i konfesija, s različitih područja i aspekata promišljaju religiju i problem nasilja u ljudskoj povijesti, odabrana tema simpozija i danas je aktualna i tiče se ne samo pojedinca pripadnika jedne religije, nego pripadnika svih religija, kao i svih onih kojima je stalo do poštivanja dostojanstva i slobode čovjeka, što je ostvarivo jedino nenasiljem i međusobnom ljubavlju u izgradnji humanoga čovječanstva.

Hrvoje Lasić

Maurizio Moscone, *Cercando l'anima [U potrazi za dušom]*, Caritas Christi, 9, Chirico, Napoli, 2014, 148 str.

Autor ove knjige je Maurizio Moscone, profesor filozofije koji poučava filozofske discipline u biskupijskim misionarskim bogoslovijama »Redemptoris Mater« širom svijeta. Tako je predavao

u Tajvanu, Toulonu te u Hrvatskoj, u Puli. Poznati su njegovi tjedni komentari za agenciju »Zenit«. Objavio je mnoge spise s područja filozofije, pedagogije i povijesti. Neki se odnose na domaće talijanske prilike, a drugi ih nadilaze. Spomenimo neke naslove u prijevodu: *Grčka pedagogija* (1990.), *Hermeneutička filozofija danas* (1995.), *Talijanska škola između reforme i protu-reforme* (2008.), »*Katolici, korisni idioti*« (2009.), *Katolici i političke moći od renesanse do danas* (2011.).

Kratak, ali jezgrovit uvod u ovu knjigu pod naslovom »Presentazione« napisao je mons. Giampaolo Crepaldi, tršćanski biskup. Među ostalim, kaže: »Knjiga je dakle poziv da se ponovno otkrije duša te, posredstvom ovoga otkrića, da se iznova otkrije cjelovita vizija ljudske osobe. Čovjek današnjega vremena ima potrebu upravo za takvom antropologijom: on je, zaboravivši dušu, izgubio jednu od svojih bitnih sastavnica za primjereno razumijevanje sebe i svoje sudbine, sapet mnogostrukim parcijalnim vizijama, koje malo-pomalo emfaziraju *ja, svijest, subjektivnost, um, psihi, mozak*. To su vizije koje radaju i hrane scijentizam i individualistički materijalizam.« (str. 7).

Relativno dugu uvodnu riječ, čak u osam točaka (usp. str. 9–17) pod naslovom »Breve proemio al libro *Cercando l'anima*« napisao je hrvatski isusovac o. Ivan Fuček, dugogodišnji profesor moralne teologije na Papinskome sveučilištu Gregorijani te službenik Apostolske penitencijarije, koji sada vrši dužnost duhovnika u Biskupijskome misijskom sjemeništu »Redemptoris Mater« u Puli. Fuček sagledava značenje ove knjige u složenome, teškom i mučnom svjetonazorskom kontekstu u kojemu živi čovjek današnjice te za autorov poduhvat ustvrđuje: »On ulazi u dubinu čovjekova bitka: u njegovu narav, u savjest i u temeljne čovjekove vrijednosti,

istražujući na originalan i uvjerljiv način razumsku dušu, kako bi svaki čovjek, manje ili više izobražen, shvatio zastrašujući misterij svojega ljudskog bitka. Osim toga, on analizira na teološki način isti čovjekov bitak u njegovim uzdignutim i osvjetljenim korijenima u sjaju koji daje objavljena Božanska riječ.« (str. 9). To pak znači da će materija ljudske duše prijeći područje filozofskoga proučavanja te će svoje konačno rasvjetljenje pronaći u kršćanskoj poruci. Uvodničar će pohvaliti autorovu metodu koju je on preuzeo od Tome Akvinskoga te je ukratko i razložiti.

Moscone je inače svoju knjigu podijelio na pet poglavlja: I. Tko je čovjek?; II. Postoji li duša?; III. Duša postoji te je besmrtna; IV. Antipersonalistički humanizam u modernoj i suvremenoj misli te smrt duše i V. Metafizička misao i »jaka« antropologija. Poglavlja su uokvirena uvodom te dodatkom i indeksom imena. Raspored građe, primjerena paginacija te optički dopadljiv slog potiču želju za čitanjem.

Autor polazi od pitanja o čovjeku, o tome tko je on, i to u današnjem vremenu. Nalazi ga kao onoga koji nema nikakva uporišta. Religioznost kao osmišljavajući svjetonazor izgubio je na snazi. Smisao ne mogu ponuditi ni druge ponude, kao što se to vidi po posljedicama, te autor na svršetku ovoga poglavlja ustvrđuje: »No, ljudsko biće živi jednu duboku dezorijentiranost, jer ne posjeduje neko svjetlo koje bi na sretn način vodilo njegovo bivstvovanje te mu pokazivalo put koji treba još proći. Stalni rast broja samoubojstava, nasilje nad ženama i djecom, sve veći konzum droge, širenje kriminaliteta jesu neki znakovi ove dezorijentacije, koja u biti izaziva duboku nesretnost.« (str. 33)

U drugom poglavlju, upirući se o princip izbjegavanja protuslovlja te upotrebljavajući fenomenološku metodu M. Heideggera, autor dolazi do

zahtjeva nužnosti postojanja duše kod živih bića kao njihova unutarnjeg principa, a onda i do racionalne duše same koja se nadaje kao jedino dovoljan objašnjavajući način za postojanje eksplicitno duhovnih čina kod čovjeka. Čovjek po duhovnoj duši jest zasebna vrsta, a ne produkt evolucijskoga razvoja, protiv čega je autor upotrijebio mnogo prostora. Drugo poglavlje završava jednim promišljanjem o jeziku. U njemu se čovjek služi općim pojmovima koji su duhovne naravi pa je stoga i onaj koji ima takvu mogućnost, tj. čovjek, također duhovne naravi.

U trećem poglavlju pod naslovom »L'anima esiste ed e' immortale«, autor promišlja o umu i volji kao o dvjema čovjekovim moćima koje nemaju podrijetlo u materijalnoj zbilji, nego su duhovne naravi. Čovjek umom može sve spoznati. U spoznaji mu principi-jelno nisu povučene nikakve granice. Osim toga, u samome činu spoznaje, on je ujedno svjestan činjenice da je on taj koji spoznaje. Drugim riječima, čovjek nema samo svijest o nečemu, nego i o samome sebi. U drugome dijelu istoga poglavlja autor govori o volji kao čovjekovoj racionalnoj težnji: dok se životinje vode nagonom, čovjek slobodno odabire. »Intellectus« i »voluntas« čovjekove su duhovne moći pa stoga zahtijevaju jedan princip koji ih utemeljuje. Taj princip mora biti duhovne naravi, o čemu daje zaključiti skolastički princip »nemo dat quod non habet«. U nastavku, prema kraju ovoga poglavlja, autor će uputiti diskurs preko dualističkoga prema aristotelovskome poimanju duše, izgradenome na temelju njegova hilemorfizma primijenjenoga na čovjeka (anima forma corporis). Pisac se potom zaustavlja na pitanju o podrijetlu duše, pokazujući da je kreacionizam jedini plauzibilni odgovor (S.th., I, 90, 4). Ako je pak za nastanak duše kompetentan jedino Bog, onda to znači da

i sama činjenica postojanja duše upućuje na nužnost postojanja Boga. Prema tome, ne postoji samo ukazivanje na Boga polazeći iz činjenice svijeta u njegovoj mnogostrukosti (*ex mundo*), kao što je to Toma razložio (usp. *S.th.*, I, 2, 3), nego se o njemu može zaključiti i s antropološkoga polazišta: Ako postoji duša, postoji i Bog. U završnome dijelu ovoga poglavlja riječ je o Akvinčevoj personalističkoj antropologiji, u kojoj je ljudsko biće supstancijalno jedinstvo duše i tijela. Budući da je pak duša supstancijalna forma duhovne naravi, nadživljava fizičku smrt.

U pretposljednem poglavlju autor na pozadini hilemorfističke slike čovjeka aristotelovsko-tomističkoga pečata, o kojemu je bilo riječi u prethodnome poglavlju, govori o humanizmu u modernoj i suvremenoj misli, koji je za ljudsku dušu, a onda i za čovjeka kao osobu, donio prikraćenost. Autor takav humanizam naziva »antipersonalistički humanizam«, a predstavljaju ga razne antropologije: Hobbesova, Lockeova, Kantova, antropologija njemačkih idealista, marksistička, scijentistička i egzistencijalistička.

Posljednje poglavlje nosi naslov »Metafizička misao i 'jaka' metafizika« [Il pensiero metafisico e l'antropologia »forte«]. U njemu autor nastoji integrirati Akvinčev antropološki nukleus u fenomenologiju, hermeneutiku i humanističke znanosti, te ga potom i obogatiti njihovim doprinosima. Ovo je očuvanje nukleusa potrebno kako bi se, prema riječima autora, afirmirala jedna jaka antropologija, koja bi bila sposobna obraniti ljudsko biće od začeca do naravne smrti, držeći da je svaki individuum osoba (usp. str. 131). Prema svršetku svoje monografije autor govori o potrebi povezivanja antropologije s drugim znanostima, koje sa svoje strane mogu nesumnjivo pridonijeti boljemu razumijevanju čovjeka. Dokaz je za to istaknuti

bioetičar Ramon Lucas (djelo *Bioetica per tutti*), koji za embrij kaže da je na biološkoj razini individuum koji pripada ljudskoj vrsti, dok je na ontološkoj razini osoba »in actu«. Pri samome završetku, autor osnažuje vrijednost kršćanske filozofske slike o čovjeku upućujući na njezinu dokazanost u konkretnim, pa i najtežima životnim uvjetima, kako je to vidljivo u logoterapiji Viktora Frankla (1905.–1997.), koji je vođen glavnim crtama ovakve antropologije preživio holokaust.

Monografija pod naslovom *Cercando l'anima* svojom gradom te dobrim referencama može biti koristan prinos filozofskom nauku o čovjeku, koji se nekada u klasičnome kurikulumu »philosophiae perennis« poučavao pod naslovima »O duši«, »Racionalna psihologija«, »Metafizička antropologija« ili danas kao »Filozofska antropologija«.

Ivan Šestak

Ivica Žižić, *Ars liturgica I. Teološki pristupi umjetnosti*, Crkva u Svijetu, Split 2014, 207 str.

Knjiga pod gornjim naslovom djelovalo je Ivice Žižića, teologa-liturgičara mlade generacije. Na Papinskome liturgijskom institutu u Rimu postigao je doktorat iz teologije (2005.), a na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu doktorat iz filozofije (2014.). Od 2003. predaje na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu (Katedra za liturgiku), a od 2005. pozvan je kao profesor na Papinskome liturgijskom institutu u Rimu (predmeti iz antropologije, estetike i sakramentalne teologije). Objavio je veći broj članaka u raznim domaćim i stranim časopisima te knjigu pod naslovom *Plemenita jednostavnost. Liturgija u iskustvu vjere*. Sudjelovao je